

Душан М. Иванић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност
са јужнословенским књижевностима

Оригинални научни рад
УДК 821.163.41.09-34
82.0
Примљено 25. 3. 2015.

ПРИЧА ИЗ ЖИВОТА (Ка одређењу једне прозне врсте)

Причу из живота аутор одређује као новелистички обликован фрагмент мемоарско-аутобиографских искустава, најчешће везан за значајне људе и догађаје или необичне околности и судбине. Карактерише је анегдотска структура (или једноепизодичност, један случај), у некој врсти контрапунктирања двају момената или временских тачака повезаних попућеном причом. Њени зачеци се могу наћи у дјелима Д. Обрадовића, а шири се са развојем периодике и стабилизовањем значаја личности писца у јавности (примјери С. Милутиновића Сарајлије, Ј. Костића, С. Матавуља и др.). Касније се потенцијал ове врсте искоришћава као оквир за фикционалне творевине (маскира се као прича о причи и њеном носиоцу („предмет за причу“ С. Матавуља и М. П. Шапчанина) или се приближава репортажи о актуелним приликама и људима (Веселиновићева *Писма са села*)). Овај облик се у XX и XXI вијеку шири бројем примјера, често губећи жанровску самосталност, а задржавајући знаке вјеродостојности и доживљености.

Кључне ријечи: прича из живота, врста, догађај, извјештај, структура, оквир.

1.

У српској књижевности одавно се појављује прича(ње) из живота, али се не разврстава у посебан облик/жанр. Биће да је то посљедица исте оне теоријске свијести која није дала приступа мемоаристици и сличним жанровима у историји књижевности, без обзира што их је уважавала као културноисторијске чињенице. Овдје се не мисли на причања која се уклапају у веће форме, мемоаре, аутобиографије и дневнике, већ на кратке или краће облике у прози (и у стиху), гдје се саопштавају извјесне животне, документарне чињенице као цјеловите, сижејно уобличене приповијетке/приче. Фрагменти те врсте приче налазе се у мноштву документарних текстова, у преписци (нпр. Вука Караџића, Лазе Костића и др.),

¹ dusan.div@gmail.com

у судским списима, новинским репортажама, записима итд. О таквим примјерима нећемо овдје говорити.

Нећемо говорити ни о оној врсти која се у фолклористици усталила под називом „причања о животу“ (БОШКОВИЋ-STULLI, 1985), пошто су та причања произилазила из реалне комуникативне ситуације (разговор). Такође нећемо говорити о документарној грађи везаној за знамените догађаје и личности (мемоарски, аутобиографски и сл. записи о историјским догађајима, ратним, политичким, или неким другим). У фолклористици је томе посвећена велика пажња, док је књижевна историја, историја књижевних облика, углавном заобишла ову грађу, ако није била у облику мемоарско-аутобиографских цјелина, гдје су такве приче, повезане континуитетом ауторовог сјећања, прожимале цијело дјело (нпр. Ј. Игњатовић, С. Матавуљ, Тодор Стефановић Виловски, Милутин Миланковић и др). Не треба ову форму мијешати ни са неком врстом интервјуа: таква су била причања о српским устанцима против Турака, забиљежена за вријеме кнеза Александра Карађорђевића, или казивања кнеза Милоша Обреновића у записима Милана Ћ. Милићевића.

Протоформа или праформа приче из живота је у догађајима из живота, најчешће инцидентима, несрећним, али и срећним случајевима. Као што је пригодна поезија реаговала стихом (одом, химном, будницом или некролошком пјесмом), и проза је могла да се огласи приповједним текстом. Богата ниска тих догађаја из живота налази се у службеним списима (нпр. архиви будимске општине, касније архиви Новог Сада, Београда, манастирских збирки и сл.), у бесједама свештеника и проповједника (Г. Стефановић Венцловић). Али прве систематски изведене форме везане за лични и друштвено-свакодневни живот пише Доситеј Обрадовић у *Животу и прикљученијима* и у наравоученијима за *Басне*. Наравоученија су и коментар (апел, поука) и збир случајева из живота. Доситеј је дао и прве назнаке поетике приче из живота у огледу *О услажденију размишљенија* (ОБРАДОВИЋ, 1961, II), развијајући палету приповједачких тема/мотива и назначавачући (антрополошке) разлоге склоности ка приповиједању: успомене, дјетињство/школа, велики (страшни) догађаји (битке, бродоломи, пловидбе)... Све су то, међутим, друге форме које претендују на самосталност и цјеловитост различиту од онога што хоћемо да назовемо **прича из живота**.

Несумњиво су овом кругу блиске и анегдоте. Оне се као преводи почињу објављивати у српској штампи од њених почетака (крајем 18. вијека), али су посебна, самостална врста. **Прича из живота** може имати анегдотску структуру, извјесну поенту својствену анегдоти, али се не обликује анегдотски, већ као нека врста извјештаја о необичном догађају вриједном причања.

2.

Прича из живота је изолована, посебна приповједна цјелина с грађом из ауторовог живота или из ауторовог свједочења о туђем животу. Разликује се од фикционалне приче из живота, каква је, нпр., реалистичка приповијетка, која измишљену причу снабдијева знацима животности и истинитости (нпр. „Једна ноћ“ Ђуре Јакшића, „Први пут с оцем на јутрење“ Л. Лазаревића и др.). У ред ових прича улазе облици у стиху и у прози. Такав један примјер потиче од Симе Милутиновића Сарајлије, „Предизвјест“, уз *Трагедију Обилић* (1837): то је и нека врста посвете/пролога у трагедију, али је заправо цјеловито, сижејно обједињено причање о сусрету у Трсту, на путу из Лајпцига за Црну Гору, у тамошњој Српској општини, гдје се у друштву нашао Лукијан Мушицки и Јефто Поповић, па се повела ријеч о *Сербијанки* и могућој трагедији о Милошу Обилићу. Причање почиње готово класичним епским начином (мјесто, вријеме, циљ, догађај, разговор у сучељавањима учесника и закључцима, обећање и испуњавање обећања). Формално, ово још није **прича из живота**, већ је дио свједочанстава о генези драмског дјела (*Трагедија Обилић*) и реакција на *Сербијанку*, али је наративно самостална цјелина.

Да „Предизвјест“ није случај у Милутиновићеву опусу потврђују други његови текстови сличне врсте: „Двобој ученика и учитеља“ (1843, 1844: 339–341)² и „Црногорска истинита приповијетка“ (1839: 74 – 76)³. Овој врсти је дао прилог и Јован Стерија Поповић („Кнез Јанко и Агантија“ (2003: 174 – 179)), с извјесним степеном фикционализације, те би се могло говорити у овом случају о правој приповијетци; потом Марко Цар⁴, Јанко Веселиновић, с неколика текста (ВЕСЕЛИНОВИЋ: [s.a.]), Л. Костић (1988)⁵. Уза све слободнији однос према жанровским границама, те уз пораст књижевне производње и умножавање броја писаца, **прича из живота** у XX и XXI вијеку може да се нађе врло често у готово свим прозним опусима.

² Ријеч је о некој врсти провјере учитељевог храбрости (Милутиновић) коју је смислио млади ученик, будући владика Петар П. Његош.

³ Милутиновић приповијетку прича као онај који је „у Црној Гори бивши (...) чуо и упамтио“ (1839: 76). Овај примјер је на граници „приче из живота“ и приповијетке која дјелимично фикционализује факта (мотивација).

⁴ „Како се Љубиша упознао с Ђуром Јакшићем“ (1904). Ово је догађај „из туђег живота“, Љубишиног, али у основи одговара типу приче из живота.

⁵ Највећи дио ових фрагманата није, међутим, објављен као цјеловита прича, засебна цјелина, већ у склопу других цјелина (новинских чланака, *Књиге о Змају* и др.)

Ако би се овај жанр покушао одредити по стабилним обиљежјима, онда је његова нефункционалност први знак разликовања од прича које су фикционалне (мада аутори често настоје да неутралишу знакове фикционалности, посебно у епоси реализма). Други знак би требало тражити у разлучивању од свакодневних причања као и од причања о животу, која су предмет фолклористичких истраживања, а објављују се као дио грађе, анкета, новинских репортажа и сличних облика, а не као засебне творевине намијењене јавности.

Наш тип „приче из живота“ је ауторско дјело и доживљај којему аутор даје облик приповијетке или кратке приче. **Прича из живота**, како је овдје хоћемо да одредимо или барем назначимо могућности одређења, објављује се и потиче по правилу од аутора-књижевника (пјесника, приповједача). Она дакле имплицира у самој намјери извјестан облик вриједан читалачке пажње. У том смислу успоставља аналогије са приповијетком у основном смислу те ријечи или претендује на еквивалентност фикционалном умјетничком приповиједању. (Понекад се у поднаслову оваквих прича нађе атрибут „**истинита** приповијетка“, као ознака нефункционалне садржине, каква је уобичајена у „обичним“ приповијеткама.) Она, међутим, вриједност или разлог објављивања налази и у извјесној значајности, важности и занимљивости догађаја и личности којих се тиче. Прво, сам аутор има такав значај као познат писац, а потом и основно анегдотско језгро приповијетке. У случају Симе Милутиновића Сарајлије, ради се о аутору и младом Његошу; Лаза Костић се сјећа вечере са Никанором Грујићем, пјесником и владиком, а Марко Цар лажног Ђуре Јакшића на Приморју (у доживљају Стефана Митрова Љубише). Јанко Веселиновић се у овој врсти прозе ослобађао жанровских конвенција и враћао „природном језику“ причања. То се испољило нарочито у његовим *Писмима са села*, која би се могла узети као серија – ланац **прича из живота**. Поред њих је приповиједао о догађајима који имају сужејно-фабуларну цјеловитост и анегдотску поентираност („Једна успомена“, „Писмо из престонице“, „Ђура Јакшић у народној успомени“) (ВЕСЕЛИНОВИЋ, [s.a.]). Иза несумњиве документарности је ироничан или дистанцирано-објективан глас приповједача, стил лишен препознатљиве, често понављане фразе, сталних епитета, усмене и фолклорне фразеологије и психолошких стереотипа, с поентама или анегдотским обртима, све знакови доброг приповједачког језгра.

Наративни потенцијал **приче из живота** често је искоришћен у српској књижевности, нарочито у раздобљима која се оријентишу на свакодневни живот као предмет приповиједања или као средство обли-

ковања приповједног дјела. Нпр. у раном реализму се проширује путничка приповијетка, за коју је тешко рећи да ли садржи истините или фикционалне приче (посебно што је маска истинитости стална могућност фикционалне приче, а путовање стара мотивација за плетење прича).⁶ У новој српској књижевности не треба ни помињати Доситеја, јер се он не заборавља, иако се оријентисао на друге врсте. Али пут и збивања на путу у основ својих фикционалних прича постављају већ Еустахија Арсић, потом Спиридон Јовић. Наставиће их, на новим поетичким хоризонтима, Јаков Игњатовић и млађи реалисти, уводећи у књижевност нове поступке и теме.

Прича из живота, међутим, није посредник, не узима живот као средство градње фикционалног дјела (у свим родовима и врстама, оријентисаним на савременост, живот је најчешћа грађа), већ је облик који се исцрпљује у самом себи или налази смисао у томе да се објави као потврда приче о неизмишљеном, доживљеном догађају. Живот ствара причу, а онај ко пише само је преноси у слова/текст или у неки други облик. Стеван Сремац је један догађај у својој породици преточио у мали шаљиви еп, умећући у кључне епизоде карикатуре-цртеже (*Бал у Елемиру* (СРЕМАЦ, 1979)).⁷

Колико год изгледа да је јасна, ова ствар по себи није једноставна нити је лишена посредног смисла. Већ околност да се нешто сматра вриједним саопштења за другог говори о ауторовој тежњи да неком догађају даде несвакодневан смисао, да га издвоји из комуникативног ланца свакодневних причања која тону у заборав. Очито је да Милутиновићева „Предизвјест“ обједињује посвету, евокацију подстицаја за настајање *Трагедије Обилић*, са околностима разговора међу групом значајних представника српске књижевности (Лукијан Мушицки, Сима Милутиновић Сарајлија, Јефта Поповић).

Писци су своје приче из живота објављивали као и остале приповијетке (нпр. С. Матавуљ, о надскакивању са митрополитом Савом Косановићем, у бечком хотелу, 1887. године), а излагање организовали сасвим у складу с причањима о личном искуству – идентификује се вријеме, мјесто, збивање и учесници као стварни, постојећи чиниоци догађаја: Његош и Сарајлија, Сарајлија и Мушицки, лажни Ђура Јакшић и Марко Цар, Лаза Костић и Никанор Грујић, Симо Матавуљ и митрополит Сава Косановић („Скакање“, МАТАВУЉ, 1908)). Одлучујући моменат у настајању „приче из живота“ није сам догађај, њих је у људском искуству безброј, већ чињеница да се тај догађај описује и објављује, да-

⁶ Упоредити, ИВАНИЋ, 1976, гдје се говори о спектру жанрова који се оријентишу на „причу из живота“ као оквир фикционалног језгра.

⁷ Наведено, текстолошки коректно издање овог шаљивог епа приредио је М. Лесковац.

кле и жанровски легитимише. Лаза Костић, узмимо убједљив примјер, у *Босанској вили* (1910) објављује сјећање „Како сам упознао Никанора Грујића“ с наднасловом „Из мога живота“. Аутор сваке од оваквих прича могао би ставити наднаслов или поднаслов „Из мога живота“, без обзира на то ко је њен главни јунак (КОСТИЋ, 1988)⁸.

У теоријској литератури ову је форму унеколико издвојио А. Јолес (*memorable*), у значењу „вриједно сјећања“ (JOLLES, 1974: 200–216), што призива честу рубрику у првим деценијама наших алманаха, календара и новина (Доситејево доба): она је под насловом „паметодостојности“ доносила најчешће актуелну анегдотску грађу различитог поријекла и тематике. Јунаци тих „паметодостојности“ били су владари, војсковође, племићи, али исто тако и припадници различитих слојева и професија трећег сталежа. Другачије је са „причањима о животу“ у фолклорној традицији, односно у биљежењу усмених казивања другом (записивачу). То су творевине усменог приповиједања, које већ имају традицију, посебно кад је ријеч о знаменитим догађајима и људима (Први и Други српски устанак; Карађорђе, Милош). Наш тип прича(ња) из живота потиче од (професионалног) књижевника који пише причу из свог искуства, сјећања, препричавања и објављује је у текућој периодици или у књизи. Дакле, **прича из живота** је једна од врста писане, књижевне приповијетке. Обиљежава је приповиједање у првом лицу, знаци поузданог, прецизног документовања, анегдотска структура, елементи поентирања, евентуално контрапунктирања (почетак – крај).

Показује се да између „причања о измишљеном“ и „причања о стварном“ постоји снажна веза и да су, ако смијемо рећи, ненаписане приче из живота претходиле генези једног круга реалистичких приповиједака. Само што су ове друге, фикционалне, биле ослобођене обавезе да се држе документарног тока или да свједоче о документарности. Друго, приче из живота готово да су ослобођене жанровских, а нарочито стилских конвенција. Оне су ослобођене већег степена тенденциозности, прилагођавања типу публике или устаљеним жанровским оријентацијама (идила, бајка, балада, евентуално сатира). Подсетимо још једном да је Доситеј Обрадовић у огледу *О услажденију размишљенија*, развио малу палету приповједачких тема/мотива и разлога/склоности ка приповиједању (успомене на дјетињство, школу, велике и драматичне догађаје као што су битке, бродоломи, пловидбе...)⁹ „Прича из живота“

⁸ Младен Лесковац је приредио Костићеве аутобиографске фрагменте под овим добро одабраним насловом (КОСТИЋ, 1988).

⁹ Д. Обрадовић (1793: 80–88) даје заправо основ поетике причања о животу у свакодневици; међутим, неки од његових коментара уз *Басне*, нпр. уз басну „Јастреб и кукавица“ претварају се у „причу из живота“, стављену у поучни оквир (ОБРАДОВИЋ, 1788: 207–210).

или „прича о животу“ у овом оквиру није више у улози поуке и примјера, већ у улози потребе за задовољством у комуникацији, у задовољству причања („слатка је ствар“, рећи ће Доситеј) и задовољству слушања. Савремени смјер, когнитивна наратологија, као да би у тим мислима и тврдњама српског просвјетитеља могла наћи неку врсту домаћег претече, с обзиром да рачуна на свијест (расположење и задовољство) слушалаца = читалаца као чинилац који дјелује на избор тематике и форме приповиједања. Један од аспеката ових питања разматран је у оквирима теорије рецепције (ЈАУС, 1978), гдје је однос између читалачке публике (хоризонт очекивања) и генезе књижевних дјела стављен у први план.

Прича из живота је новелистички обликован фрагмент мемоарско-аутобиографских искустава, најчешће везан за значајне људе и догађаје или необичне околности и судбине. По правилу је оријентисана на анегдотску структуру, али и у некој врсти контрапунктирања двају момената или временских тачака повезаних понуђеном причом. Касније ће се њен потенцијал искористити као оквир за фикционалне творевине, гдје се маскира као прича о причи и њеном носиоцу („предмет за причу“ С. Матавуља и М. П. Шапчанина)¹⁰ или ће се приближити репортажи о актуелним приликама и људима (Веселиновићева *Писма са села*). Овај облик ће се у претходном и овом вијеку проширити (бројем примјера), често губећи жанровску самосталност, али ипак задржавајући знаке вјеродостојности и доживљености.

Цитирана литература

- БОШКОВИЋ-STULLI, 1985: Бошковић-Stulli, Маја. Причања о животу у: *Књижевни родови и врсте*, 1. Београд, 1985.
- ИВАНИЋ, 1976: Иванић, Душан. *Српске приповијетке између романтике и реализма*. Београд: Просвета, 1976.
- ЈАУС, 1978: Jaus, Hans Robert. *Estetika recepcije*. Beograd: Nolit, 1978.
- JOLLES, 1974: Jolles, A. *Einfache Formen*. Tübingen, 1974.
- ОБРАДОВИЋ, 1793: Обрадовић, Доситеј. *Собрание разныхъ нравоучительныхъ вещей*, 1793.

¹⁰ Мислимо на Матавуљеву приповијетку под насловом „Предмет за причу“ (МАТАВУЉ, 2007: 470, 371–376) и на Шапчанинову „Јесењу љубав“ (ШАПЧАНИН,[s. a.]: 159–173). У оба случаја као оквир се појављује жеља неочекиваног придошлице да писцу (зна да је писац) исприча своју животну причу. „Еј, мој господине, колико бих ја вама могао дати предмета за приче (...). Али један предмет за причу што бих вам могао дати, један чудан, страхан догађај, е, то би вриједило!“ (МАТАВУЉ, 2007: 371); „Прво зато, што ће ми онда бити мало лакше; кажу бар, да исповест човека разведри. Друго, ви сте познат као човек од пера, па можете што из овога мога јада и истесати, тако нешто што се штампа, па свет после чита и критикује.“ (ШАПЧАНИН,[s. a.]: 160)

ОБРАДОВИЋ, 1961: Обрадовић, Доситеј. *Сабрана дела I – III*. Београд: Просвета, 1961.

Извори

- ВЕСЕЛИНОВИЋ, [s. a.]: Веселиновић, Јанко. *Целокупна дела*, књ. VIII, XIX, прир. С. Јелача. Београд: Народна просвета, s. a.
- КОСТИЋ, 1988: Костић, Лаза. *Из мога живота*, прир. и поговор написао М. Лесковац. *Српска књижевност: Мемоари, дневници, аутобиографије*, 15. Београд: Нолит, 1988.
- МАТАВУЉ, 1908: Матавуљ, Симо. Скакање. *Босанска вила*, 20. 3. 1908.
- МАТАВУЉ, 2007: Матавуљ, Симо. *Сабрана дела*, књ. 4; прир. Г. Добрашиновић. Београд – Загреб: Завод за уџбенике, Српско културно друштво Просвјета, 2007.
- МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА, 1837: Милутиновић Сарајлија, С. Предизвјест. *Трагедија Обилић*. Лајпциг: Breitkopf i Hertl, 1873, стр. V – VIII
- МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА, 1839: Милутиновић Сарајлија, С. Црногорска истинита приповијетка. *Сербска новина или Магазин за художество, књижевство и моду*, 1839, 19, стр. 74-76.
- МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА, 1843, 1844: Милутиновић Сарајлија, С: Двобој ученика и учитеља. *Голубица*, 1843/44; *Сербскиј народни лист*, 1844/43, стр. 339 – 341.
- ОБРАДОВИЋ, 1788: Обрадовић, Доситеј. *Езопове и прочих разних баснотворцев басне*, 1788.
- ПОПОВИЋ, 2003: Поповић, Јован Стерија. *Забавни календари Винка Ложића; милобруке; афоризми; записке*, прир. Д. Иванић. Вршац, 2003, стр. 174 – 179.
- СРЕМАЦ, 1979: Сремац, Стеван. *Бал у Елемиру : истинит догађај : епос у десет песама: са сликама у тексту* [за штампу приредио и објашњења написао Младен Лесковац; фамилијарна сећања забележио и цртеже уз њих урадио Александар Дероко]. Београд: СКЗ, 1979.
- ЦАР, 1904: Цар, Марко. *Како се Љубиша упознао с Ђуром Јакшићем. С бојног и љубавног поља*. Мостар, 1904.
- ШАПЧАНИН, [s. a.]: Шапчанин, М. Поповић. *Целокупна дела*, књ. 5, прир. У. Џонић, Београд: Народна просвета, [s. a.]

Dušan M. Ivanić

A LIFE STORY (Towards the determination of a fiction type)

A life story is determined by an author as a novel structured fragment of memoir-autobiographical experience, most frequently related to significant people and events or unusual circumstances and destinies. It is characterized by an anecdotal structure (or one episode, one event), in a sort of a counterpoint of two moments or time episodes connected with a given story.

Its beginnings can be found in the work of Dositej Obradovic, and it becomes widely spread with the development of periodical work and stabilization of the importance of writer in public (examples of S. Milutinovic Sarajlija, L. Kostic, S. Matavulj, etc.). The potential of this type is later used as a frame for fiction work (it is masked as a story about the story and its carrier (“an object for the story” in S. Matavulj and M. P. Sapcanin) or comes close to reporting on current affairs and people (*Pisma sa sela* by Veselinovic)). During the 20th and 21st century, this form is spread through numerous examples, maintaining the signs of credibility and experience.

Key words: life story, type, event, report, structure, frame.

